

Kan dom vad vi vill dom ska kunna?

Från gymnasiestudier till universitetsstudier i engelska

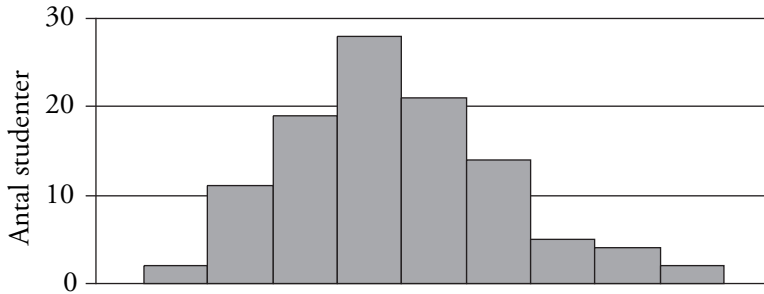
Mats Mobärg, docent i engelska, och
Arne Olofsson, professor i engelska

Det är förvisso inte gymnasieskolans huvuduppgift att leverera väl förberedda studenter till högskolan, men på en del punkter förefaller det ändå som om mera hade kunnat göras. I ett ämne som försöker kombinera praktisk språkfärdighet med teoretiska insikter i språk och litteratur märks det tydligt att det finns ett glapp mellan gymnasieskolans mål och högskolans mer vetenskapliga mål. Men även inom praktiska delområden glappar det. Vi skall här beskriva några av de undersökningar som vi har gjort för att kartlägga var våra studenter i engelska står. Vi står gemensamt för innehållet i artikeln, men för bakgrundsmaterialet svarar i de två första redovisningarna Arne Olofsson och i den tredje Mats Mobärg.

Ordklasser och satsdelar

Det förefaller vara ett rimligt avnämningkrav, till exempel hos den som har att anställa språklärare, att den som har studerat språk på universitetet inte bara ska kunna tala språket utan också tala *om* språket. Under en rad terminer har Arne Olofsson därför undersökt de terminologiska förkunskaperna hos förstaterminsstuderande. Det test som har använts innehåller 30 trevalsuppgifter, vilket gör att den statistiska gissningschansen ger ett resultat på 10 poäng. Termin efter termin blir resultatet en poängspridning mellan 7/8 och 24/25 poäng. I diagramform ser det ut så här:

Diagnos på grammatiska grundbegrepp före A-kurs (30 st treval) given ht 05

Stapeln längst till vänster motsvarar 7–8 poäng,
stapeln längst till höger 23–24 poäng (av 30 möjliga)

Grammatiklärarna på A-kursen ställs inför stora problem när det gäller att välja nivå. En del studenter har ju till och med hamnat under gissningschansen med sina resultat. För följande tre exempel ur det diagnostiska provet kan man konstatera att mindre än hälften är säkra på rätt svar, dvs. A, A respektive B.

I vilken av följande meningar är ett substantiv understruket?

- A) Vi ber om överseende med våra tekniska problem.
- B) Småleende lämnade de skrivsalen efter två timmar.
- C) Räkna med att besvären är övergående.

Vilken av följande meningar innehåller verbformen imperativ?

- A) Lägg av!
- B) Leve drottningen!
- C) Var ingen hemma?

I vilken av följande meningar är subjektet understruket?

- A) Dagens föreläsning skall handla om syntax.
- B) Under den långa marschen led många av skoskav.
- C) Mobiltelefoner har numera de flesta med sig.

Översatt till föreläsningssalen eller klassrummet innebär detta att minst hälften i en grupp inte omedelbart är mottagliga för grammatiska resonemang som innehåller *substantiv*, *imperativ* eller *subjekt*, alltså begrepp som av hävd betraktats som elementära och behandlats på lägre stadier än gymnasieskolan. Om grammatik- eller språkfärdighetslärarna behöver tala om bisatser, får de vara medvetna om att en överväldigande majoritet (minst 75%) inte från början kan vare sig identifiera en bisats eller koppla termen *underordnande konjunktion* (eller *subjunktion*) till någon del av den språkliga verkligheten.

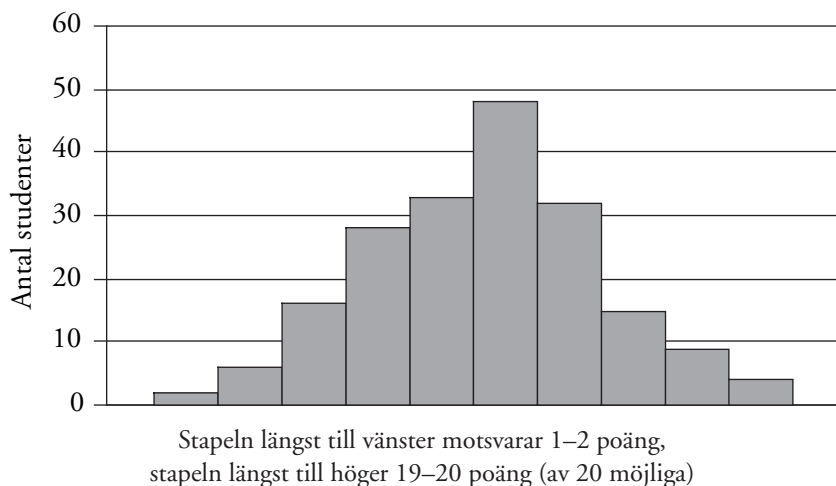
VOC/MCT – ordkunskap och språkriktighet

En testtyp som engelska institutionen har använt i flera decennier är en kombination av två flervalsprov. Det ena testar engelsk ordkunskap genom att 120 engelska ord presenteras i fallande frekvensordning, det vill säga provet börjar med vanliga ord och slutar med ovanliga. Det andra provet består av en eller flera autentiska texter på engelska som på sammanlagt 90 ställen grenar ut sig i alternativa formuleringar, av vilka bara en ger acceptabel engelska. Svårigheterna fördelar sig på områden som fraseologi, grammatik och elementär stavning.

Resultaten från de båda delproven kombineras och konverteras till poäng på en 20-gradig skala. På denna skala ger 10 betyget G på A-nivå, 13 betyget G på B-nivå och 16 betyget G på C-nivå. Dessa resultat ska alltså vara uppnådda vid slutet av studierna på respektive nivå. Vid diagnos före studiernas början kan en student som börjar på A-kursen känna sig någorlunda trygg vid ett resultat på 8–9 och räkna med att det nödvändiga lyftet kommer som ett resultat av terminens studier.

För majoriteten är det inget problem med första terminens kravnivå. En vanlig distribution av diagnosresultaten ser ut så här (januari 2006):

Diagnos VOC/MCT före A-kurs

Det mest slående intrycket är den enorma spridningen. En majoritet av en antagningsomgång till första terminens studier har redan före terminsstarten godkänt resultat på provet, alltså minst 10 poäng, en del av dem till och med för C-nivå (16 poäng). Samtidigt måste man konstatera att åtminstone de studenter som representeras av de tre staplarna längst till vänster visserligen är formellt behöriga att läsa engelska på universitetet men har så låg grad av reella förkunskaper i språkfärdighet att de inte kan förväntas klara kursen på rimlig tid. Den svaga språkfärdigheten slår igenom på alla moment, inklusive textläsning och egen textproduktion. Men, som sagt, de är behöriga i kraft av att de har fått minst betyget Godkänd på gymnasieskolans kurs B i engelska.

Bland engelska ord som något mindre än hälften av de testade ”kan” i betydelsen att de kan välja rätt bland fem svenska översättningsförslag till varje ord återfinns *abundance* ’överflöd’, *colonel* ’överste’, *parcel* ’paket’ och *postage* ’porto’. Rättsvarsfrekvensen för dessa ligger runt 50%, men man ska komma ihåg att en del rätta svar har sin bakgrund i gissning bland de fem svarsmöjligheterna. Har man då rätt att vänta sig att studenter med gymnasiekunskaper ska kunna dessa ord? Frågan är svår att besva-

ra, men det kan vara värt att notera att några av de modernaste frekvensundersökningarna placerar *colonel* och *parcel* bland de 3 000 vanligaste orden i engelskan, medan *abundance* och *postage* hamnar mer perifert men ändå innanför gränsen för de 15 000 vanligaste. I Birger Thoréns ambitiösa *10 000 ord för 10 års engelska* (som gavs ut 1967 som rekommendation för skolväsendet men inte har varit aktuell på länge där) ingår alla fyra: inte oväntat fördelar sig rekommendationerna så att *colonel*, *parcel* och *postage* (på den tiden) borde vara kända redan på grundskolenivå, medan *abundance* ansågs höra hemma på gymnasiet.

Vi går nu över till provet med löpande text. Följande är exempel på formuleringar som ungefär hälften av de testade kan identifiera som korrekt engelska, så att de väljer dem framför de felaktiga alternativ ("distraktorer") som presenteras. Liksom när det gäller ordkunskapen, måste man räkna med att en del av de rätta svaren har sin bakgrund i lyckosam gissning.

... has risen *by* a similar amount ... (distraktorer *at* och *with*)

... a tribe whose progenitors *split* into two groups ... (distraktorer *splat*, *splited* och *splitted*)

Changes in diet alone *do* not explain ... (enda distraktor *does*, som alltså lockar hälften)

Många olika ting kan testas med provet, men exemplen här drar mest åt grammatik: regelstyrt val av preposition (i betydelsen "mätning av en skillnad") oberoende av något enskilt ord i omgivningen; oregelbundet verb, inklusive en stavningsregel (som utesluter det näst sista förslaget); verbkongruens i ett läge där subjektets huvudord inte står omedelbart före predikats verbet. Att det i engelskan råder systematisk kongruens mellan subjekt och predikat i presens (*they work – she works*) är överraskande nog oklart för många nyantagna studenter, trots tio års skolstudier i engelska.

Gymnasiebetyg kontra diagnosresultat i språkfärdighet

Här skall redovisas resultat på diagnostiska prov i engelska i förhållande till gymnasiebetyg hos den till antalet största studentkategorin vid engelska institutionen, de studerande på civilekonomprogrammet (243 antagna ht 2005). Könsfördelningen i gruppen är jämn och eftersom studenterna

inte sökt detta program specifikt av språkintresse, torde gruppen vara mera allmänt representativ än vanliga språkstudier. De diagnostiska testen gjordes innan de studerande utsatts för någon undervisning vid engelska institutionen.

De test som använts är: (1) vokabulärdelen av det VOC/MCT-test som beskrivits tidigare i artikeln; (2) textdelen av samma prov; (3) ett tvåvalsprov som testar centrala grammatiska strukturer; (4) korta översättningsmeningar från svenska till engelska som testar centrala grammatiska strukturer, men även elementär stavning. Resultaten på dessa test har relaterats till försökspersonernas betyg i engelska B från gymnasiet, dvs. den kurs i engelska som krävs för antagning till universitetsstudier i engelska.

Av de 235 personer som sökt in på svenska gymnasiebetyg hade hela 121 (51%) högsta betyg i engelska (MVG alt. 5). 90 personer (38%) hade näst högsta betyg (VG alt. 4) och endast 24 personer (10%) hade lägsta behörighetsgivande betyg (G alt. 3). Dessa siffror är en avspeglning av den hårda konkurrens som råder vid antagning till ekonomprogrammet.

Låt oss börja med att betrakta medelresultat per betygssteg på de fyra testen. Med "kravnivå" avses gränsen för G under eller efter kursen i engelska.

	Ordförråd (max: 120)	Text (max: 90)	Tvåval (max: 50)	Meningar (max: 30)
G/3	63,6	52,2	31,2	15,4
VG/4	61,9	52,3	30,2	17,1
MVG/5	73,1	59,7	35,0	19,9

Kravnivå

ek. engelska 66 55 *tvåval + meningar: 60*

Vi ser att medelresultaten i ordförråd och text (dvs. identifikation av korrekt engelska) är bra i förhållande till den kravnivå som gäller inom ekonomprogrammens engelska. Nästan hälften av studenterna har uppnått nivån för betyget Godkänd på dessa moment redan innan kursen börjat. Som grupp har därmed de ekonomstuderande ett för nivån gott allmänt ordförråd och god förmåga att känna igen korrekt engelsk text. Lika bra ser det inte ut på de mera grammatikrelaterade delarna: där är det bara knappt 18 procent som når upp till motsvarande nivå.

Tittar vi däremot på betygsstegen i förhållande till medelresultaten på testen, noterar vi att medelresultatet för de personer som hade MVG i engelska från gymnasiet som väntat sticker ut i positiv riktning från övriga, samtidigt som det emellertid inte går att urskilja någon påtaglig skillnad i medelresultat mellan dem som hade G och dem som hade VG. Detta är en första indikation på att gymnasiebetygen kanske inte avspeglar sådana skillnader som våra diagnostiska test påvisar.

Riktigt bekymmersamt blir förhållandet mellan betyg och testresultat när vi lämnar medelvärdena och istället betraktar individnivån – den relevanta nivån, eftersom betyg förväntas reflektera individuell kunskap. Då visar det sig nämligen att det råder en mycket stor överlappning mellan betygsstegen uttryckta i testresultat, det vill säga att vart och ett av de tre betygen G, VG och MVG på individnivå kan sammanfalla med nästan vilka testresultat som helst.

En rimlig utgångspunkt är att det bör föreligga stor positiv korrelation mellan en individs resultat på olika språkfärdighetsprov. Så är också fallet om man betraktar resultaten på de fyra test som använts här, där korrelationskoefficienten mellan testen ligger mellan 0,81 och 0,62, dvs. en odiskutabel positiv korrelation. (Positiv korrelation uttrycks som ett värde mellan 0 och 1, där 0 betyder ingen korrelation alls och 1 fullständig korrelation.)

Inkluderar vi däremot gymnasiebetyget – även det ett förment mått på språkfärdighet – blir bilden en annan. Korrelationen mellan betyg och resultat på vart och ett av de fyra testen är som bäst 0,41 och som sämst 0,31, alltså en mycket svag korrelation.

Vi har således att göra med en serie av olika engelska språkfärdighetstest på universitetet som sinsemellan korrelerar väl och ett gymnasiebetyg som korrelerar illa med testen. Om man accepterar den rimliga tanken att olika språkfärdigheter bör uppvisa stark korrelation, måste detta innebära att gymnasiebetyget i engelska till stor del avser någonting annat än engelsk språkfärdighet uttryckt i språkstrukturella termer. Detta är i så fall illavarslande.

En delförklaring erbjuds av gymnasieskolans mål och betygs-kriterier, som på ett övertydligt sätt undviker att nämna språkstrukturella kvalitets-kriterier, för att i stället i vaga, allmänna ordalag skilja mellan betygsstegen. Så krävs till exempel för betyget Väl godkänd att ”eleven skriver nyanserat

och variationsrikt”, medan kravet för Mycket väl godkänd är att ”elevens skriftliga framställning kännetecknas av klarhet, precision och variation”. Det är inte gott att veta vari den substantiella skillnaden mellan dessa båda kriterier består, så kanske är det inte så underligt att vi får så stor spridning som vi får.

Utrymmet medger inte diskussion av samtliga undersökta variabler hos de ekonomistuderande, men ett par särskilt tydliga utfall bör ändå nämnas. Männen har bättre medelresultat än kvinnorna i tre av fyra test – i ordförråd är skillnaden särskilt stor till männens fördel – men detta återspeglas inte i skolbetygen, där kvinnorna har något högre medelbetyg i engelska. Vidare finns en tydlig tendens att medelbetyget i engelska stiger för varje ny åldersklass (antagna till ekonomprogrammet är olika gamla), medan däremot testresultaten snarast sjunker, en tendens som är särskilt tydlig då det gäller ordförrådet. Detta antyder pågående betygsinflation, vilket man också skall vänta sig i ett system med vaga betygs-kriterier.

Slutord

De språkliga områden vi berört i denna artikel har varit elementär grammatisk terminologi och språkfärdighet, ting som rimligen inte kan anses marginella inom språkutbildning. Det man på ett mera politiskt plan bör fråga sig är: finns det någon anledning att acceptera ett kunskapsgap mellan gymnasieskolans studieförberedande program och universitetets grundnivå inom dessa områden? Vore det inte mera rimligt att tänka sig en styrning av skolstudierna som innebar att åtminstone personer med överbetyg i engelska med säkerhet vore väl förberedda att ta steget över till universitetet? Vad är annars meningen med studieförberedande program?

En sådan styrning skulle nödvändiggöra en tydligare betoning av kvantifierbara, språkstrukturella mål och kanske en viss nedtoning av skolinternas aktivitetsmål – det viktiga är inte hur man lär sig, utan vad och hur mycket. Den skulle också kräva stabilare betygsättningskriterier. Som framgått ovan har dagens gymnasiebetyg begränsat värde som mätare på studenternas reella möjligheter att uppfylla universitetets språkfärdighetsmål. Förändringarna skulle kunna ge resultatet att det blir lättare för gymnasister att utvecklas till studenter, något som måste uppfattas som positivt av alla inblandade parter.